

Gospodarski kriminal — večna dilema

Janez Pečar*

V novi slovenski državi prinaša demokratizacija družbenega življenja z mnogimi gospodarsko neugodnimi procesi in pojavni tudi nove razloge za gospodarski kriminal. Le-ta je pogojen z lastninjenjem družbenega premoženja, z divjimi privatizacijami, denacionalizacijo, s stečaji in moratorijem na stečaje ter raznimi drugimi stanji, tako da postaja hkrati tudi politično vprašanje. V celotni problematiki te deviantnosti pa nastajajo potrebe po rekonceptualizaciji samega pojma, v katerem se pozornost od storilcev kriminala belega ovratnika pomika k dejanjem in njihovim posledicam, kar poudarjajo predvsem nekatere smeri v svetovni kriminologiji, ne nazadnje tudi pod političnimi vplivi. Zato prihaja tudi etiološko problematiziranje gospodarskega kriminala in različnih njegovih zvrsti, ob prenekaterih teorijah za njegovo razumevanje, v ospredje kriminološke pozornosti. To pa zahteva v ustreznem »kriminalnem četverokotniku« pravilno dojemanje razmerij tudi med gospodarjenjem in politično ureditvijo.

V gospodarskoposlovnom svetu lahko v prihodnje pričakujemo vedno nove oblike kriminala, storjenega z veliko domiselnostjo. Koristoljubje in dobiček sta prevladujoča motiva, ne glede na to, ali je ta kriminal individualiziran ali skupinski. Zato mu velja dati tako pri gospodarjenju kot v kriminalni politiki posebno mesto tudi s specializacijo organov odkrivanja, pregona in sojenja. Še posebej, ker so storilci gospodarskoposlovne, organizacijske, podjetniške in podobne kriminalitete upoštevanja vredna skupina, in ker je tovrstna deviantnost čestokrat visoko intelektualizirana in zelo težko dosegljiva. Indolentnost žrtev pa terja v glavnem državno intervencijo, v kateri ima glavno vlogo policija. Zaradi splošne nedotakljivosti tega kriminala je prevencija odvisna predvsem od domiselnosti znotraj ogroženih gospodarskih subjektov in manj od zunanjih dejavnikov. Varovanje dobička zasebnega lastnika pa je gotovo ključna motivacija za oviranje razraščanja gospodarske kriminalitete, ob splošni ambivalentnosti javnosti do teh pojavov in njihovih storilcev.

Ključne besede: gospodarska kriminaliteta, etiologija, transformacija družbenega premoženja, privatizacija, stečaji, kazniva dejanja, odkrivanje, preprečevanje, kriminalna politika, Slovenija.

UDK 343.53

»Die Kleinen hängt man,
die Großen läßt man laufen«
v Heinz Egli: Grundformen der
Wirtschaftskriminalität, 1985, s. 11.

V zadnjih dveh letih živimo v zelo spremenjenih družbenih razmerah, v katerih so poleg tistega, kar je zanje ključno, zlasti očitni: izguba tržišč zaradi vojnih razmer, odtujitev znanega dela slovenskega premoženja v drugih republikah nekdanje Jugoslavije, gospodarska neucinkovitost s stečaji, upadanje proizvodnje, procesi lastninjenja, ki omogočajo, da družbeno premočenje prehaja na nezaželene načine v zasebništvo oziroma t. i. »divja privatizacija«, prepiranje okoli denacionalizacije, migracijski tokovi z begunci, za katere je treba skrbeti, naraščanje števila upokojencev (ki jih je že nad 470 000), visoki stroški z državo in varnostjo, propad vrednot, ki so nekoč bile vodilo, različne oblike nematerialne škode, porast količine norm in upadanje njihovega spoštovanja ter še marsikaj, kar kaže, da bodo revni in obrobni postajali še bolj nebogjeni, premožni, iznajdljivi in brezobzirni pa še bolj bogati, kajti za kapitalizem, ki je na obzoru, so značilni egoizem, pohlep in izkorisčanje. Izkoriščanje tako ljudi kot priložnosti — legalno kot nelegalno.

* Janez Pečar diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Kongresni trg 12, 61000 Ljubljana.

V takem turbulentnem položaju je gotovo manj zanimanja za deviantnost višjih slojev, elit in mogočnikov. Zanje je čas, v katerem smo, kot nalašč za delovanje, ki marsikdaj ni v skladu ne le z moralom (katero?), ampak tudi z še veljavnim pravom, ki državnim mehanizmom (kot trdijo v njih) ne daje ustrezne opore za ukrepanje proti nepoštenosti. Nov čas ni prinesel le vojne, nasilja in nenehnih zdrah med posameznimi družbenimi skupinami, marveč dopušča tudi najrazličnejše možnosti za neupravičeno bogatenje, kar postaja vzorec obnašanja številnih ljudi in motivacija, ki je bila doslej zaradi narave družbenopolitičnega sistema potisnjena v ozadje oziroma zatirana.

Ni znano, koliko t. i. demokratizacija družbenega življenja prinaša nove razloge za kriminal, toda za nas je očitno, da je v gospodarjenju z mnogo dima, povzročenega z nepoštenostjo in relativno malo ognja, ki naj bi se kazal v procesuiranju storilcev kriminala belega ovratnika. In če je na bivših jugoslovanskih tleh bilo kdaj to stanje najbolj problematično, je to prav v tem trenutku zmede, nejasnosti, zavlačevanja ustrezne regulacije in izvedbe do tiste stopnje, ko se ne ve, kaj je prav in kaj ni prav.

Zato je mogoče reči, da je zlasti na Slovenskem gospodarski kriminal v marsičem tudi politično vprašanje, v katerem nekateri vlečejo za svoj konec, drugi pa jim tega ne puste, rešitve pa odlašajo na račun razvoja države. Zato go-

tovo pomislek, kdo so večji škodljivci, tisti, ki »kradejo«, ali tisti, ki jim to omogočajo in koliko so med seboj povezani ter kako? In koliko se z gospodarsko poslovnostjo na splošno širi in poglablja v taki ureditvi (ki je lahko tudi neureditev) še poslovnost kriminalnega sveta? Od tod vprašanje, kakšna je struktura tega, četudi nevidnega kriminala in deviantov, kolikšen je obseg gospodarsko poslovnih deviacij in koliko gre za nove oblike, drugačne od prejšnjih, ki jih nedvoumno pogojuje obstoječi ekonomski sistem, ki poleg drugega ustvarja še razloge za delavsko nezadovoljstvo, socialne nemire, štrajke, nezupanje v oblast in nenehne pobude za družbene spremembe v tej ali oni smeri. Etiologijo tovrstnih deviacij gre torej iskati tudi v konfliktih interesih ljudi ter institucionalnih nosilcev drugačnih interesov, ki nastajajo v današnjem času, kar je gotovo vsebina konfliktne teorije v kriminologiji.

Ob tem se nujno sprašujemo, koliko se mehanizmi državne represije, od katerih ne gre pričakovati rešitev stanja, ukvarjajo z marginalno kriminaliteto, ki za razvoj slovenske družbe sploh ni kdo ve kako pomembna, in koliko zanemarjajo tisto gospodarsko deviantnost, ki jo megleno čuti slovenska javnost, ko sredstva javnih občil opozarjajo, da je tudi zaradi kriminala v sedanjih razmerah mogoče pričakovati naraščanje socialne neenakosti.

Zaradi tega tudi od nekaterih družboslovnih znanosti zahtevajo problematiziranje gospodarskega kriminala, kakorkoli bi ga že dojemali, bodisi kot gospodarskoposlovni, organizacijski, gospodarskopoklicni, podjetniški, belovratniški, državni, strukturalni ali še kako drugače. Pomembno je, da ni konvencionalen in da »ustvarja škodo večjemu številu ljudi, prizadeva nacionalno ali internacionalno gospodarjenje in povzroča izgubo zaupanja v gospodarjenje samo«.¹ Toda vedno je treba vzeti v zakup, da nove priložnosti ustvarjajo nove možnosti za deviantnost in grozijo obstoječemu stanju, s tem pa nikakor ni rečeno, da se je z njo treba sprijazniti, ampak nasprotno vedno ustreznno spopadati.

1. Rekonceptualizacija pojma

Z definicijami gospodarske kriminalitete so že od nekdaj težave in prav tako tudi z opredeljevanjem kriminala belega ovratnika. S tem je imel dosti skrbi že Sutherland, ko se je moral

braniti pred oponenti, ki so ogrožali njegove poglede na storilce v poklicu, na višje sloje, na imetnike znanja, ki olajšuje kriminalno delovanje, na devante s posebnimi lastnostmi in okoliščinami, ki se razlikujejo od konvencionalnega, koristljubniškega in nasilniškega kriminala. Zato se že ves čas pojavljajo tako praktične kot teoretične potrebe po razmišljanju, kaj je kaj v kriminalu glede na posebnosti storilcev, načine delovanja, cilje ogrožanja in še kaj, kar se je zlasti teoretikom zdelo pomembno za določitev pojma, ki izhaja izpred dobrih 50 let, pa še vedno ni prišlo do tega, da bi vsi že s samim izrazom točno vedeli, za kaj gre. Še posebej pa gre ves čas tudi za to, da vsakdo vendarle ne bi mogel po svoje pojasnjevati, kaj misli z gospodarskim kriminalom, s poklicno kriminaliteto, s podjetniško deviantnostjo, s poslovno kriminaliteto, z organizacijskim kriminalom — seveda odvisno od tega, ali pri tem uporablja normativne, gospodarske in še kakšne druge metode za določanje bistva stvari, ali pa je v središču pozornosti predvsem storilec, s svojim socialnim statusom in osebnostnimi lastnostmi, pomembnimi za storitev prav določenih vrst kaznivih dejanj.

Na splošno so se poenotila stališča, da gre pri tovrstnih pojavih za kriminalno pridobivanje koristi in dejanja zoper zaupanje. Oboje največkrat izhaja že iz podjetniške subkulture, kljub negotovosti, ki je še danes očitna v ustreznih strokovnih literaturi. To potrjuje problematičnost področja, ki ga vedno znova tematizirajo, tudi s poudarjanjem družbene nevarnosti t. i. socialnoekonomske kriminalitete, čeprav ob opozorilu, znanem že ob Ulpiiana naprej, »da so vse definicije nevarne«.

Predvsem pa prevladuje spoznanje, da je pojem »gospodarska kriminaliteta« nekakšen dejnik, pod katerega je mogoče spraviti tudi podjetniški kriminal kot posebno obliko organizacijskega kriminala in s tem tudi kriminala v poklicu.

Gospodarski kriminal v ožjem smislu vsebuje dve ključni sestavini: po eni strani gre za gospodarsko dejavnost, po drugi pa za delovanje, ki ogroža interese države oziroma družbe na splošno in ne le posameznikov.² Gre torej za gospodarsko ravnanje z družbenimi posledicami, ki ustvarjajo gospodarsko izgubo oziroma škodo. Ker so nekdaj mislili, da tovrstna deviantnost ne povzroča telesnih posledic ali poškodb, ker ne

¹ Economic crime, s. 7.

² Andenaes, UNAFEI, s. 173/4.

izhaja iz nasilja, je življenje pokazalo, da ni čisto tako in da mnoge oblike kriminala, ki sicer ne vsebujejo nasilja in agresije v konvencionalnem smislu, vendarle povzročajo tudi smrt, bolezni, poškodbe, propadanje človeškega okolja, nazadovanje kakovosti življenja in še marsikaj. Zato je moralno nujno priti do tega, da se je **pozornost pomaknila od storilcev in njihovih značilnosti k dejanjem in posledicam teh dejanj.**

To pa gotovo zahteva modifikacijo tovrstnega kriminala, ki ga ne storijo izključno storilci belooovratniškega kriminala, kar je tako poudarjal začetnik ideje o njem in njegovi nasledniki. Po nekaterih izhodiščih sodijo v gospodarski kriminal: dejanja zoper vlado na različnih ravneh — storilci so javni uslužbenci, zoper vlade — storilci so (zasebni) državljeni, kazniva dejanja zoper podjetništvo, zoper potrošnike, zoper investitorje, zoper uslužbence in dejanja, ki ogrožajo zdravje in varnost javnosti.³

Takšno opredeljevanje izključuje možnost usmerjanja pozornosti na posebnosti znotraj gospodarske kriminalitete, ki so nedvomno pomembne. Kajti »poklicni kriminal storijo posamezniki zaradi osebne koristi, podjetniški pa je posledica delovanja podjetniške organizacije zaradi dobička firme«,⁴ z organizacijskim kriminalom se v neformalnem smislu lahko srečamo tudi v kriminalnem podzemlu itd. Gospodarski kriminal se dogaja tako zaradi delovanja posameznika kot zasebnika, skupine oziroma družbe, kot zaradi podjetja oziroma njegovega poslovanja.

Opredeljevanje kriminala belega ovratnika oziroma gospodarske kriminalitete sploh se je doslej pokazalo kot Sizifovo delo in predstavljanje posameznih definicij »kot intelektualna nočna mora«.⁵ Zato ni čudno da se je tudi levi realizem v kriminologiji, ki ga ne priteguje le teoretična problematika ampak tudi zmogljivost družbe in njenega prizadevanja za njegovo obvladovanje in potrebe podjetništva,⁶ lotil te problematike s posebnim zanimanjem.

Ustrezna opredeljenost je torej še vedno vprašljiva in najbrž bo enotnost tudi v prihodnje težko doseči, ker se nenehno pojavljajo nova ogrožanja. Zato tudi definiranje ostaja dokaj na hipotetični ravni, tako nacionalni kot internacionálni.

³ Poveda, s. 244.

⁴ Kramer, s. 31.

⁵ Kramer, prav tam, s. 15.

⁶ Glej, Pearce/Tombs v Issues in Realist Criminology, s. 71.

2. Kriminološke teorije, ki zadevajo gospodarsko kriminaliteto

Kriminologija je v svoji zgodovini razvila neštetno teorij, ki skušajo pojasnjevati predvsem etiološko problematiko. Ena izmed ključnih vprašanj teorij kriminologije je gotovo spoznavanje, **zakaj ljudje delamo tako kot delamo**, kadar ravnamo nasprotno od pričakovanega in želenega. Našli so neštetno t. i. kriminogenih dejavnikov, za katere menijo, da vsaj hipotetično razlagajo oziroma nakazujejo razloge za nastanek odklonskih pojavov. Te razloge so našli v človeku (biološko in psihološko), v socialnem okolju (ožjem in širšem) oziroma v družbenih razmerah sploh, v nadzorstvu, tja do vplivov v družini, vključno z žrtvijo in do mnogih parcialnih teorij iz biologije, psihologije, sociologije. Ne zadnje je prišlo do redkih posameznih splošnih teorij o kriminalu, kot je npr. teorija Gottfredsona in Hirschija ko avtorja s teorijo o samokontroli rešujeta vse, kar se v posamezniku in z njim dogaja, tudi ko dela kaznivo dejanje.

Doslej so kriminološkim teorijam večinoma odrekali sposobnost in zmogljivost pojasnjevati gospodarski kriminal, čeprav je vendar pretežno motiviran s koristoljubjem in pridobitništvom. To se je opravičevalo s tem, da gospodarski kriminal ne temelji na konvencionalnih oblikah izvrševanja kaznivih dejanj, da ni nasilniški, da so storilci drugačni od večine v kriminologiji obravnavanih deviantov, ki spadajo k nižjim družbenim plastem, storilci gospodarskega kriminala pa so drugačni, so pretežno (čeprav ne vsi in vedno) nekakšna elita, imajo moč in oblast itd. E. Sutherland ni bil prvi, ki je opozarjal na razločke, kajti že konvencionalna oziroma tradicionalna kriminologija pred njim se je z nekakšno razdaljo, spoštovanjem in previdnostjo kotevala kriminala »spoštljivih«, tudi zradi zanemarjane problematike po eni plati in nemoči pregona po drugi. Toda zanimanje za gospodarski kriminal različnih vrst je ostalo in v zadnjih dveh desetletjih toliko bolj narašča, kolikor več je novih oblik in kolikor več škode se z njim ustvarja. Pa tudi nekatere nove smeri v kriminologiji, kot npr. radikalna, kritična, levorealistična in celo feministična opozarjajo na deviacije višjih družbenih struktur ter na nepravilno družbeno razločevanje storilcev in diskriminacijo deviantov spodnjih družbenih slojev.

Sutherlandova teorija o kriminalu belega ovratnika ugotavlja ne le pomembnost in socialno pripadnost storilcev, ampak tudi nizko vid-

nost dejanja, sposobnost izogibanja prijetju, uporabnost poklicnega znanja za storitev, možnost neobsojanja dejanja, vsaj ne tako kritično kot v nekonvencionalni kriminaliteti itd. Zato se tudi ni zaman pojavljalo vprašanje, kako sploh kaznovati storilce kriminala belega ovratnika v primerjavi s tistimi kriminalci, katerih dejanja so izredno očitna ter povrhu večinoma še personalizirana.

Poleg že tradicionalne in toliko kritizirane Sutherlandove teorije o kriminalu belega ovratnika (posredovane na srečanju Ameriškega sociološkega društva 27. decembra 1939 v Philadelphiji)⁷ je še nekaj teorij, ki zaslužijo pozornost, čeprav je določenost tega kriminala povsem ekonomskolegalistična oziroma socialnopravna in dosti manj ali nič psihosocialna in psihološka in prav iz teh izhodišč izhajajo posamezni pogledi nanj.

Po **konfliktni teoriji**⁸ je pojav mogoče razlagati instrumentalistično in strukturalistično. Po instrumentalistični plati je država neposredni dejavnik kapitalističnega razreda (lahko bi rekli kateregakoli drugega), ki oblikuje pravo in korist vladajoče elite. Zato naj bi bili zlasti v kapitalizmu interesi države in družbene ureditve istovetni. Instrumentalizem podpira interese elite, zato antitrustovska zakonodaja bolj podpira prevladujoči razredni interes kot da bi mu nasprotovala. Po strukturalistični strani pa daje kapitalistični razred državi tudi nekaj samostojnosti, zato da sama lahko izraža kapitalistične interese in jim daje legitimnost. Pregon kriminalitete belega ovratnika je tu le simbolično vzdrževanje legitimnosti. Zato je ta legitimnost prej simbolična kot pa instrumentalna. Seveda pa sta tudi tu mogoči tako trda kot mehka verzija.

Po teoriji priložnosti je mogoče zadovoljevati potrebe glede na možnosti, ki se ponujajo, bodisi zakonito bodisi nezakonito, od aspiracij posameznika in drugih njegovih osebnih okoliščin pa je odvisno, ali bo izkoristil tudi nezakonite, ki so mu na voljo.

Tovrstni kriminal se pogosto dogaja, če so zakonite priložnosti blokirane, če so nezakonite priložnosti omogočene, če je pričakovati uspeh in korist bodisi za posameznika bodisi za organizacijo.

Ekonomski teoriji upošteva prednost koristi pred tistem, kar je mogoče izgubiti ali tvegati z

dejanjem. Gre za odločitev, kaj se izplača, oziroma za nekakšno cost/benefit utemeljitev. In storilci gospodarskega kriminala imajo gotovo s tem opredeljevanjem prednost pred vsemi drugimi devianti, saj neposredno delujejo v gospodarjenju, četudi, kolikor tako lahko rečemo, z nezakonitimi priložnostmi in najrazličnejšimi drugimi možnostmi delovanja na način, ki ni pričakovani niti formalno zaželen.

Podkulturna teorija dopušča navzemanje znanja in vedenja od drugih, ki delujejo skupaj v določenem organizacijskem okolju; teorija domneva možnost neformalne kontrole, ki zagotavlja vzdušje upiranja pravu in izigravanju norm.

Kontrolna teorija sloni na moči nadzorstva, ki je pri gospodarski kriminaliteti lahko notranje ali zunanje. Od uspešnosti nadzorstva je odvisna možnost izvrševanja kaznivih dejanj, tako v korist organizacije kot zaradi prednosti posameznika.

Braithwaite⁹ omenja še teorijo **raznovrstnosti sramotjenja** (differential shaming). Sramotenje izraža neodobravanje, ki se kaže besedno in nebesedno v različnih oblikah. Pri tem gre lahko za reintegrativno in stigmatizacijsko sramotenje. Po prvem naj bi šlo za obsojanje dejanja, po drugem pa za zavračanje storilca, tudi z različnimi degradacijskimi ceremoniali. Sramotenje je blizu teorije označevanja (labeling theory) in s samo etiologijo nima dosti opravka. Etiološki pomen bi bil podan, če bi jo obrnili in »sramotenje« opravičili v podkulturnem smislu, torej s strani samih deviantov, ki v svoji sredi, v organizaciji sramotijo tiste, ki se jim ne pridružujejo v kriminalnih hotenjih.

V teoretiziraju o gospodarskem kriminalu so poudarjeni predvsem vzdušje oziroma razmere, v katerih se kaj dogaja. Zanemarjena pa je osebnost in njena kakovost. Tu pa se kriminologija tolaži s konvencionalnimi izhodišči, uporabnimi doslej za katerikoli kriminal. Spet smo pri **samokontroli kot splošni teoriji**, kolikor ji damo prednost glede na to, da po njenih nosilcih obsega tako družbene kot psihološke mehanizme. Prav ta različnost, nepopolnost in nedomišljenoost teorij, ki kakorkoli zadevajo gospodarsko kriminaliteto ali posamezne njene podvrsti, toliko bolj napeljuje na razmišljanje, po katerem bi se veljalo nasloniti na Kantovo trditev, ko je rekel: »Nič ni bolj praktičnega kot dobra teorija.«

⁷ Watkins, s. 296.

⁸ Poveda, s. 236/7.

⁹ Braithwaite, s. 240—247.

3. Etiološko problematiziranje

Na splošno menimo, da gospodarski kriminal načeloma pogojujejo dejavniki, ki imajo svoje korenine v ekonomiki, toda o tem je po svetu relativno malo raziskav, kljub domnevi, da je te deviantnosti znatno več od tiste, ki jo obravnavajo organi kazenskega pregona. Seveda moramo pri tem odmisliti vse tiste možnosti, v katerih gospodarska kriminaliteta izvira predvsem iz čisto zasebnega pridobitništva, koristoljubnosti, grabežljivosti in ustvarjanja dobička, seveda povsem nezasluženega. K temu je gotovo morskičaj treba prištetiti tudi podjetništvo.

Kolikor pa gre gospodarske razmere upoštevati kot kriminogeni dejavnik,¹⁰ je znano, da se na obeh skrajnostih tako ugodnega kot neugodnega stanja štejeta obe možnosti podobnega pomena za razraščanje najrazličnejših t. i. gospodarskih kaznivih dejanj. Povsod izrabljajo možnosti za čim ugodnejše pridobivanje dobička ali koristi, tako z nezakonitimi sredstvi kot z nezakonitimi načini.

Kriminogeni položaj ustvarja tudi državno posredovanje in vpletanje v gospodarsko življenje, še posebno z odtegovanjem dobička, s predpisovanjem različnih obveznosti, določanjem cen, regulacijami gospodarjenja ipd. Na količino tega kriminala vpliva nezadostnost notranje kontrole, zamotanost gospodarjenja in njegova različnost, inflacija, posebnosti posameznih gospodarskih tokov, družbenopolitične razmere, različnost položaja posameznih gospodarskih subjektov, če ne že kar celih panog z zahtevami in pričakovanji, ki jim je težko ali celo nemogoče ustreči. Pri tem ne omenjamo posebej gospodarskega sistema v celoti, ki postavlja pred gospodarjenje takšne zahteve, da se jim le-to težko prilagaja. Velja pa upoštevati tudi različnost gospodarskih sistemov v posameznih družbah, ki včasih ovirajo gospodarske tokove, ko si po svoje iščejo poti za obhajanje, izigravanje in kršenje norm, tako v domači kot v tuji državi, vključno z mednarodnim pravom, ki zadeva gospodarjenje. Zato bi bilo treba tu še posebej upoštevati v kriminologiji že nekaj časa znano teorijo družbenega interakcionizma, katere izhodišče je, da nič ni kriminal samo po sebi, to postane samo zaradi tega, ker tako določajo tiste družbene silnice, ki imajo moč, da to delajo. »In kolikor odstraniš kaznovalno pravo od preiskovanja in raziskovanja, odstraniš tudi koncept kali kriminala samega.«¹¹

In seveda če naj bo gospodarjenje dobičkanosno, uspešno, produktivno in naj bi s tem pridobivalo tudi na moči, potem deluje na nekih zakonitostih, ki težko prenašajo omejevanje, usmerjanje, zadrževanje v reguliranih mejah itd. Mednarodno gospodarjenje poteka v prav določenem vzdušju, ki se sicer lahko spreminja, toda prav določena izhodišča obstajajo in državne regulacije ustvarjajo pogosto razmere, ki se jih gospodarski subjekti otepajo, kolikor ne gre, tako kot pri nas, za izjemno stanje, v katerem odpoveduje vsak pregled na dogajanji, kar je prav tako izredno kriminogeno.

Zato je vzroke za gospodarsko kriminaliteto prav tako treba iskati v družbenopolitičnih in ne le gospodarskih krizah, v neurejenosti razmer, vmesnosti stanja, zlasti v vzhodni Evropi, kjer hi več realnega socializma, kapitalizma pa tudi še ni, v položajih, ko je veliko človeških ravnanj sicer nezakonitih, toda ne kriminalnih in ko se izrabljajo najrazličnejše priložnosti, vključno z zaupanjem. Skratka, družbenogospodarska pogojenost generira v podjetniškem vzdušju anomične razmere,¹² ki ne le zaradi različno (ne)ugodnih položajev posameznih podjetij, ustvarjajo možnost za nastajanje, razvijanje in razraščanje čisto osebnega in koristoljubniškega pridobivanja prednosti, včasih in ponekod celo tako daleč, da se tudi v tem čuti tekmovalnost, brezobzirnost, neetičnost in s tem v zvezi tudi znatna kriminalna produktivnost. To je očitno v pravilu — pridobiti »čim več za malo ali nič«, če je le mogoče z najmanj tveganja in največ koristi. Kolikor je pri tem pomembna osebna motivacija posameznika ali kolektivna korist, je seveda posebno vprašanje, ki je zlasti v drugem primeru, večinoma racionalizirana oziroma je krivda opravičena, toda neetičnost je tu, žrtve prav tako, četudi nezavedne in javnost pogosto mileje dojema velike gospodarske škode kot individualizirani in nasilniški kriminal.

Kolikor pa gospodarsko kriminaliteto želimo pojasnjevati kot vedenje, čisto osebnostno, pa v kriminologiji že nekaj časa ne goje pretiranih iluzij, saj tako sociološke kot psihološke teorije ne zmorejo docela razložiti mehanizmov, ki ljudi vodijo v »crime causation«.

Seveda pa je na gospodarskem področju včasih zelo težko razločevati kriminalno vedenje od ne-kriminalnega in zato omenjajo t. i. »etiološko apokalipso«,¹³ ki presega enodimensonalno teorijo vzročnosti.

¹⁰ Economic Crime, s. 20—29.

¹¹ Tappan v navedbi Watkins, s. 292.

¹² Prav tam, podobno, s. 27.

¹³ Watkins, s. 295.

Tematiziranje vzrokov gospodarske kriminalitete vedno načenja vprašanja moralnosti, socialne dezorganizacije na različnih ravneh, zlasti pa osebni in skupinski, kolikor ne v izjemnih razmerah (kot pri nas) globalni. Prav tako ni nепомembno razmerje med gospodarjenjem in politično ureditvijo, iz katerega izhaja predvidevanje, koliko je regulacija neke mejne morale hkrati tudi sredstvo za ločevanje prav od neprav.

Konvencionalni načini gospodarske kriminalitete, ki jih kdaj uvrščajo tudi v to področje, imajo seveda svoje zakonitosti, s katerimi pa se tu ne ukvarjam.

4. Nove pojavnne oblike

Kriminal ima to lastnost, zlasti pa gospodarski, da izhaja iz razmer, v katerih se dogaja, in se jim prilagaja z vso ustvarjalno inventivnostjo. Če na katerem področju, potem zlasti v kriminalu največkrat **naletimo na delikte prihodnosti**, ki bodo ogrožali socialnoekonomsko stanje katerokoli družbe. Ker pa se gospodarsko poslovna deviantnost pojavlja predvsem zaradi določenih regulacij ali pa zaradi stanja na tržišču, ki ga družba ne zadovoljuje povsem optimalno, ali pa ga sploh ne želi zadovoljevati, kolikor kakih potreb včasih sploh ne prepoveduje, najde gospodarska kriminaliteta vedno ugodna tla ne le za nastajanje, marveč tudi za razraščanje, marsikdaj tudi v mednarodnih razsežnostih. In če so posamezne potrebe, želje oziroma motivacije v nečem na širših območjih neenakomerno potešene, se ta dejavnost iz kriminalno bolj obremenjenih območij seli v tista, ki so manj ali sploh nepokrita. Najbolj tipično je to za mamila, orožje in še kaj.

Gospodarskoposlovna kriminalna dejavnost je gotovo najbolj inovativna, ne le zaradi svoje vsebine, marveč tudi zaradi lastnosti njenih izvajalcev, ki sledi dogajanjem okoli sebe, ne nazadnje tudi z medsebojnim povezovanjem. Zato je gospodarskoposlovna kriminaliteta pretežno **kolektivno, skupinsko, organizirano, hierarhizirano, pogosto poklicno in mednarodno delovanje**. Glede na to že samo razmere in potrebe zahtevajo določen način odzivanja na možnosti, ki se ponujajo, ali priložnosti, ki jih je treba ustvarjati.

Nenehno prilagajanje pomeni novo kriminaliteto, nove socialnogospodarske razmere terjajo drugačne oblike delovanja od prejšnjih, ki pogosto niso več aktualne, ki so presežene, ne-

ustrezne in pogosto tudi že nedonosne. Kajti gospodarski kriminal je **pridobivanje koristi, ustvarjanje dobička**, profitabilna dejavnost, ki pozna tveganje, ne pa plačevanja davščin. Je pogosto vzporedna dejavnost legitimni, le-tej konkurira zaradi tveganosti, skritosti oziroma ilegalnosti, hitrosti in zlasti dostopnosti na tistih področjih, na katerih je promet kakega blaga neurejen, omejen ali pa sploh prepovedan.

Med **kriminal prihodnosti** je gotovo mogoče šteti: zlorabljanje kreditnih kartic, raznovrstna ekološka kazniva dejanja z različnimi oblikami onesnaževanja oziroma uničevanja virov, pestre davčne utaje in zavarovalniške goljufije in prav tu že doslej nastajajo spektakularni bančni in podobni škandali. Brezgotovinska družba bo ustvarjala nešteto možnosti za deviantnost, ki jo omogoča še pranje denarja in t. i. elektronski kriminal z elektronskim denarjem sploh v brezgotovinski družbi (white plastic crime). Komputerizirani kriminal je še vedno dokaj prikrit, nedostopen in ga je težko odkriti. Moderne goljufije bo v marsičem podprt kriminal upravljanja z vrednostnimi papirji, bančni delikti, insolventnost, brezgotovinsko poslovanje se bo opiralo na korupcijo, listinski kriminal, ponarejanja, transakcije in nastajala bodo kazniva dejanja zoper delničarje in kreditorje. Značilno za vso to kriminalitetu je, da je storjena na razdaljo, da jo ustvarja nemoralno vzdušje ali erozija morale, razkroj vrednot, razne deformacije, ki motivirajo specialna dejanja z novimi načini storitve, nezakonitimi privilegiji in zlorabami, z neslutениm podkupovanjem in protekcijami. Po drugi strani je že doslej dosti primerov ustvarjanja lažnih firm, sleparske prakse multinacionalnih družb, industrijskega vohunstva, nelojalne konkurence, kartelnega zlorabljanja tržišč in monopolov z goljufivim reklamiranjem izdelkov ali ponarejanjem zahtevnejših izdelkov. Prav tako nastaja različna problematika v zvezi z ustvarjanjem možnosti za posamezne vrste poklicnih bolezni in nevarnosti pri delu, s proizvodnjo nevarnih izdelkov in sploh krštvijo industrijskega zdravja, da ne omenjamo različnih fiskalnih deliktov stečaje, neredko tudi kriminalne ali vsaj s kriminalnim ozadjem.

Tudi stanje v Sloveniji zadnjih let omogoča na gospodarskem področju relativno nove pojave, zlasti za zlorabljanje nekoč skupne lastnine, za katero isčemo s privatizacijo, denacionalizacijo in še čim, nove oblike gospodarjenja in pričakujemo, da bo učinkovitejše od prejšnjega. Toda privatizacije, ki so v glavnem neregulirane,

ustvarjajo možnosti najrazličnejših oblik kriminala ali vsaj neetičnega prilaščanja, ki ostaja nezajeto in storilci nepreganjani. S tem pa se ustvarjajo nezaželnji moralni, gospodarski, socialni in politični učinki, za katere se *sodobna slovenska kriminalna politika sploh ne zmeni*, kljub bolj ali manj »institucionalnemu ropanju«¹⁴ naravnega gospodarstva. Prihaja do prilaščanja pravic upravljanja z družbeno lastnino in družbenim kapitalom ter njunega odtujevanja, od kupovanja opreme in nepremičnin po prenizkih cenah, ustanavljanja delniških družb in družb na nezakonit način, posamezne osebe prevzemajo koncentrirane funkcije v teh družbah (kot so lastninsko-upravljaljska, poslovodna, nadzorna) itd. Lastniško preoblikovanje slovenskih podjetij v marsičem pogojuje nov kriminal z divjimi privatizacijami, stečaji in sploh razprodajo (tudi tujcem), kar lahko ob neovladovanju ustreze problematike pelje v katastrofo slovenskega gospodarstva, ki se bori za preživetje in šele ustvarja potrebne temelje za varovanje slovenske državne prihodnosti. Ob tem velja še posebej omeniti nebrzdano in neobdavčeno sečno gozdov, morebitno vračanje premoženja prejšnjim lastnikom, ustvarjanje novih izkoriščevalskih posestnikov in še marsikaj.

Nova gospodarsko-poslovna deviantnost načenja predvsem dvoje vprašanj: pravočasno *kriminalizacijo pojavorov in usposobljenost organov* odkrivanja pregona in sojenja, ki morajo slediti fenomenologiji tovrstne deviantnosti. Naše razmere potrjujejo, da zaostajamo za obema. To pa ustvarja nepopravljivo škodo.

5. Devianti

Devianti oziroma storilci gospodarske kriminalitete zlasti pa kriminala belega ovratnika, so bili že od Rossovega pisanja leta 1907 (Edward A. Ross, The Atlantic Monthly, May 1907) nekakšen antipod konvencionalnim kriminalcem, ki so dobili svoje teoretično pojasnilo v ustreznih Sutherlandovi teoriji znatno kasneje. In čeprav kriminal višjih slojev, mogočnikov, oblastnikov, spoštljivih, elit, struktur, avtoritet itd. s svojimi inteligenčnimi delikti, z zlorabljanjem podjetniško poslovne etike in morale, s spremnostjo uporabljati poklic in položaj za kriminal oziroma odklonskost, ob ustreznih kulturi delovnega mesta, ves čas po drugi svetovni vojni priteguje po-

zornost, ga je **kriminologija vendarle dosti bolj zanemarjala** kot vse drugo, kar je problematizirala in teoretizirala. Toda v zadnjem desetletju se ga določene smeri kriminologije vendarle lotevajo z večjo zaskrbljenostjo, tudi zaradi družbenopolitičnih posledic, ki jih ustvarja zlasti s posameznimi načini, bodisi oškodovanja nacionalnega bogastva bodisi ogrožanja večjega števila žrtev.

Ne glede na razmeroma težko dosegljivost gospodarske kriminalitete, zlasti posameznih vrst, in prenekaterih manifestacij spoštljivosti njenih nosilcev in s tem tudi nekakšne orokavičenosti obravnavanja, pa se kriminologi že nekaj časa sprašujejo, kako je s storilci, kakšni so, v čem se razlikujejo od drugih, če sploh, kakšen je bil vzorec njihove socializacije, kakšni so njihovi moralni standardi, kaj so sploh njihovi interesi, kakšna je njihova krivda, odgovornost, socialno (tudi morebiti kriminalno) okolje, pa inteligenčnost, osebnost in njene značilnosti, socialni status itd., tja do spremnosti in znanja, moči in drugih okoliščin, potrebnih za ustrezeno stopnjo udeležbe pri storitvi tovrstnih kaznivih dejanj, in še kaj. Seveda pa je pri vsakem kriminalu in pri tovrstnem še bolj, eno izmed ključnih vprašanj motiviranost za nelegalno, škodljivo in nemoralno, da ne rečemo poklicno neetično ravnanje.

Če sta, in gotovo, sta **korist in dobiček osrednji vodili za vsako gospodarsko dejavnost** že od nekdaj, potem je to nedvomno razlog tudi za kakršnokoli gospodarsko deviantnost, le da ga stimulira še nagnjenje po bodisi osebnem bodisi skupinskem pridobivanju prednosti, kar je več od tistega, kar posameznik dela v svojem poklicu v okviru regulacije lastnih pravic in dolžnosti, ki mu jih zaupajo upravljati. Zato je tudi gospodarski kriminal, z nekaterimi zvrstmi pa še posebej, najprej kršitev oziroma zloraba zupanja, ne glede na osebnost storilca in silnice, ki ga napeljujejo k odklonskosti. Storilec pa je, kot ugotavlja severnoameriška kriminologija, »šolan, čeden, moški, čist, belec in poročen«, ki je hkrati tudi »nepošten, častihlepen, inteligenčen, lakomen in agresiven«.¹⁵ In čeprav so to osebne lastnosti, naj na splošno ne bi bile ukoreninjene v posamezniku že od otroštva in največkrat jih prav tako ne gre razlagati z revščino, osebno patologijo, pripadnostjo določenemu sloju in nizko inteligenčnostjo, ampak je prej iskatи razloge v »egocentričnosti, nezavestnih občutjih vsemogočnosti z malo krivde«.¹⁶ Vodi jih »splošni

¹⁴ Glej Poročevalec Skupščine Slovenije XVIII/15, 27. julij 1992, s. 47.

¹⁵ Conklin, s. 20.

¹⁶ Bromberg, prav tam, s. 74.

poslovni ideal uspešnosti za vsako ceno.¹⁷ Wright Mills je razlagal kriminal belega ovratnika celo s »strukturalno nemoralnostjo«.¹⁸

Kriminal belega ovratnika in razne zvrsti gospodarske kriminalitete demantirajo konvencionalno kriminologijo, ki je z izboljševanjem materialnih razmer, pravičnim, socialnim, kulturnim, vzgojno-izobraževalnim in še kakim drugim ugodnim stanjem utemeljevala odpravljanje razlogov za deviantnost. Zato je **družba blagostanja prav tako kriminogena kot revščina, alkoholizem in nasilje.** Kdor ima že dosti ali veliko, hoče imeti še več. In če je le mogoče, v okviru idea: imeti, vendar ne delati, ali delati tudi zase, pridobivati zase in kolikor je le mogoče z manj tveganja in predvsem na račun drugih. Ali to sodi v sodobno managersko kulturo? Kajti moč vedno korumpira.

Gospodarski kriminal nastaja torej v ustremem kriminogenem okolju, ki omogoča ljudem, da postajajo devianti. Le-ti izražajo značilnosti, ki omogočajo **uvrščanje v kriminologiji znanih tipologij**, ki so zelo različne, odvisno od izhodišč, ki so upoštevana za razumevanje ljudi. Tipološka klasifikacija pa je, kot piše S. Cohen, postavljena na raven nadzorstvene umetnosti, ki opravičuje delati tisto, kar počenjamo.

Prenekatere danes **pri nas neurejene gospodarske razmere** so kot nalašč za delovanje, kot pravijo, »illegal but not criminal« (protipravno, toda ne kriminalno). Kajti lastninjenje, lastninsko preoblikovanje, reorganizacijski tokovi različnih vrst, prilaščanje vseh mogočih oblik, de-nacionalizacija, sečnja gozdov itd., poteka na podlagi iznajdljivosti med dopustnim in nedopustnim, oziroma na račun neurejenosti, zanemarjanja obveznosti, neplačevanja dajatev, izigravanja norm, korumpiranja, do renegatstva, različnih nemoralnih ravnanj, protekcionizma, malverzacij in še marsičesa, poraja se nova generacija storilcev belega ovratnika in gospodarske deviantnosti sploh (tako protipravne kot kriminalne). Od tod potreba po »gospodarnosti kot moralni kategoriji«¹⁹ oziroma vrlini, ki se upira korupciji.

6. Razmerja z žrtvami

Viktimalogija, ne glede na to, kakšne smeri je (npr. konvencionalna, radikalna, feministična itd.), se je v preteklosti ukvarjala predvsem s

tako ali drugače personaliziranim kriminalnim parom. Neposredna razmerja med akterjem in oškodovancem, oziroma storilcem in žrtvijo, so ji bila središče pozornosti za proučevanje vlog kateregakoli od njiju. O tem je razvila številne teorije, iz katerih izhajajo tudi pomeni prispevkov žrtv pri nastajanju kaznivega dejanja. Toda podobno kot kriminologija, vendar še bolj, je **opešala pri gospodarski kriminaliteti** oziroma podjetniškoposlovni deviantnosti. Kaj je sploh z žrtvami gospodarsko naravnane kriminalitete?

Pri kakršnikoli konvencionalni gospodarski kriminaliteti je dosti pojavorov, kjer si storilec in žrtve stojita iz oči v oči, docela v personaliziranem razmerju in je to podobno dogodkom, ki ne sodijo v gospodarjenje v pravem smislu. V teh primerih z viktimaloškega vidika velja tisto, kar je znano in tipično za t. i. kriminalni par. Gotovo pa je **docela drugače, kadar gre na obeh straneh za neosebna razmerja**, pri katerih nobena od strani ne pozna druge, ali pa le ena stran ve za drugo. In kdo so sploh lahko nosilci viktimaloških vlog pri gospodarski kriminaliteti?

Storilci so lahko posamezniki ali elite, ki imajo možnost delati tovrstna kazniva dejanja, lahko so podjetja oziroma subjekti najrazličnejših gospodarskopslovnih dejavnosti, od bank do industrije, prek prometa in servisne dejavnosti ter države z njenimi mehanizmi upravljanja družbe. Na drugi strani, kot možne žrtve, pa so spet posamezniki in skupine ali celi sloji — npr. potrošniki, proizvajalci ali udeleženci posameznih razmerij. Poleg njih so tu tudi različne inštitucije, podjetja, organizacije, spet odvisno v kakšnih gospodarskih vlogah nastopajo v razmerjih z viktimaloškim. Od tod seveda spet vprašanje, kdo je viktimaloški in kdo je viktimaloški? Ali gre za neposredne ali posredne intencije pri viktimalizaciji? Ali gre pri viktimaliziraju za namen doseči neupravičen, kolikor ne nezakonit dobiček, ali za kaj drugega? Kajti ljudje umirajo zaradi nezanimanja za njihovo zdravje v proizvodnji ali v okolju, kjer se proizvaja v zdravju škodljivih razmerah, ljudje obolevajo ali ostajajo zdravstveno prizadeti zaradi konzumiranja škodljivih proizvodov, človeško okolje propada zaradi naravi nenaklonjene proizvodnje itd. Ustvarjanje dobička za vsako ceno in ne glede na žrtve vodi v premeščanje podjetij in proizvodnje v ekološko manj ozaveščena območja in kulturno ter gospodarsko slabše razvita okolja, kjer je tudi na voljo cenejša delovna sila, kar

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ V Conklin, s. 80.

¹⁹ Glej: Golob M., NR 36, 1987, 12, s. 354.

še povečuje dobiček. Zato bogati še bolj bogate, revni pa postajajo še revnejši in bolj ogroženi — materialno, zdravstveno in še kako drugače.

Zato pri tem ne gre le za viktimiteto v individualnem paru in v njunih osebnih razmerjih, marveč tudi za makroviktimiteto, za strukturalno viktimizacijo, ki jima danes marsikdaj podlegajo cele države, narodi, posamezna območja ali skupine prebivalstva, kar je opisoval že Engels v svojem »Položaju delavskega razreda v Angliji« v drugi polovici preteklega stoletja.

Torej, gospodarska viktimizacija velikih razsežnosti obstaja že od nekdaj in radikalna oziroma predvsem levorealistična kriminologija ne opozarja zaman na pomen kriminalnega četverokotnika, ki ga predstavlja storilec, žrtev, družba in država. Z njim in v njem bi zlasti država morala varovati ogroženo stran in regulirati razmerja tudi v gospodarstvu po vsem svetu, da bi kar najmanj prihajalo do viktimizacije šibkih. Le-ti navadno predstavljajo množico med seboj nepovezanih posameznikov, ki si vsak sam zase ne more kaj prida pomagati, združeni in vodenji pa bi lahko pomenili moč, ki bi jo morale upoštевati tako gospodarske elite kot kriminalne organizacije, pri ustvarjanju neslutenega nezsluženega dobička. Tu pa se v zadnjem času že začenja obravnavanje podjetniške nezakonitosti in gospodarsko poslovne odgovornosti zaradi viktimizacije predvsem nemočnih in ekonomsko odvisnejših. Kajti žrtev gospodarskega kriminala in podjetniško poslovne deviantnosti je zelo veliko in na kakršenkoli način goljufiva praksa tovrstnih akterjev, ki s kriminalom na razdaljo ustvarja najrazličnejše škode, ni le kriminalno-viktimoški in gospodarski, ampak tudi politični problem. Političnost gospodarskopolovne problematike pa je največkrat radikalizirana s posameznimi viktimogenimi procesi in pojavi, tako da postajajo le-ti včasih tudi interes političnih skupin, saj navsezadnje gospodarski kriminal tudi politizirajo na posameznih področjih, kar se prav tako dogaja tudi pri nas, zlasti ob pravnji neregulaciji prenekaterih posegov v nekoč obstoječe »družbeno premoženje«.

Viktimologi po svetu zato včasih postajajo tudi politični aktivisti. Z gospodarsko poslovnim kriminalom so viktimizirani milijoni ljudi, večina od njih pa je nezavarovana pred ogrožanjem. To gotovo terja pozornost viktimologije, predvsem zaradi sodobnih in prihodnih vprašanj viktimizacije z gospodarsko deviantnostjo, pa čeprav je terciarna, difuzna in depersonalizirana.

7. Odkrivanje in dokazovanje

V nasprotju s konvencionalnim, pretežno nasiškim in koristoljubnim, pocestnim ali poluličnim kriminalom, storjenim večinoma na javnih krajih, je **gospodarski kriminal** z vsemi svojimi posebnostmi in zvrstmi večinoma, **prikrit, neviden in ostaja v t. i. temnem polju**. Kolikor ga že sam modus operandi ne drži v latentnosti, je hkrati tudi njegova prijavljivost izredno nizka. Pri večini kriminala, ki gre neposredno in v občutno škodo posamezniku, je le-ta gotovo motiviran za prijavljanje, marsikdaj pa tudi za procesiranje pred državnimi organi, ker si od tega obeta, če ne drugega, vsaj povrnitev škode. Pri gospodarskem kriminalu pa ni tako. Oškodovanci, kolikor ne gre za neposredne in personalizirane žrtve, so v glavnem nezainteresirani za pregon, pogosto se viktimizacije sploh ne zavedajo, ali se čutijo nemočne, da bi kakorkoli sami ali nepovezani z drugimi ukrepali. Pogošto so potisnjeni v položaj, da morajo **viktimizacijo prenašati zaradi moči, ki jo ima viktimizator** nad njimi, seveda odvisno od tega, za kakšen gospodarski kriminal sploh gre. Zatorej ostaja gospodarski kriminal pretežno neprijavljen ali premalo prijavljen in prikrit. Kriminalne statistike v nobenem pogledu ne predstavljajo dejansnosti. Zato je vprašljivo, koliko država s svojimi mehanizmi represije lahko pozna resničnost tako v kakovostnem kot količinskem smislu, torej vsebinsko in številčno in še zlasti fenomenološko.

Ker prostovoljnega sporočanja o gospodarskem kriminalu navadno ni, tako pri prizadetih kot pri neprizadetih, je v glavnem povsod po svetu le **država tista, ki mora prevzemati odgovornost za odkrivanje**. Odkrivanje pa odloča o količini znanih pojavov, ki nikoli niso merilo nevarnosti, zlasti ne pri gospodarskem kriminalu. Zatorej devianti lahko računajo s profitabilnostjo svoje kriminalne dejavnosti in če kje, potem se v gospodarjenju kriminal vendarle splača (*crime d'oeil pay*).

Zaznavanje oziroma odkrivanje, za kar so tudi v kriminalistiki čedalje bolj izdelane metodike je, čeprav znatno manj kot pri konvencionalnem kriminalu, odvisno od ustreznega zbiranja podatkov in njihovega dokumentiranja. Ker je gospodarski kriminal neredko organiziran in centraliziran, je tudi upiranje temu pojavu čestokrat organizirano in hierarhizirano (mafija, mafila, trgovina z orožjem itd.). Preiskovanje poteka z udeležbo specialistov in medinstiucional-

no s posebnimi metodami, ki so včasih enake s tistimi v obveščevalni dejavnosti. **Odgovornost za odkrivanje navadno nosi policija**, čeprav so marsikje po svetu tudi drugi mehanizmi za boj s posameznimi vrstami kriminala, ne nazadnje tudi carina, razne inšpekcije itd. Gospodarski kriminal ne dopušča rutinizacije dela, marveč zahaja dostikrat specialne preiskovalne metode, specializirano znanje in celo specializacijo pregonja, za kar je gotovo spet potrebno specializirano usposabljanje. Od tod tudi potreba po rabi informantov, prisluškovanja, zasledovanja, odpiranja poštnih pošiljk in drugih skrivnih oblik preiskovalnega dela, ki najpogosteje ostajajo skrite očem javnosti. Ker so policija in sploh mehanizmi nadzorstva omejevani v rabi sredstev, se pri gospodarskem kriminalu vedno pojavlja vprašanje »enakosti orožij« v boju zoper drugega. Slabši gotovo ne more računati na uspeh in zato se res dogaja, da je **država dosti bolj v neugodnem položaju kot storilci**, kajti državni organi morajo upoštevati zakonitost delovanja, smisel gospodarskega kriminala pa je v tem, da se ogiba regulacijam in uporablja »nizke udarce«, poslovno nemoralno, zato da doseže dobiček.

Kolikor je že odkrivanje neučinkovito, seveda odvisno od posameznih vrst deviantnosti, pa je dokumentiranje in dokazovanje dejstev prav tako težavno zaradi zamotanosti dejanj, različnosti gospodarske dejavnosti, nedosegljivosti deviantov, nedostopnosti indicev, izostajanja listinskega gradiva in prenekaterih drugih okoliščin, med katere gotovo sodi marsikdaj pomanjkljiva urejenost gospodarskega delovanja in različnost norm v državah, kolikor gre za internacionализirano deviantnost. Zato mora preiskovanje in dokazovanje gospodarskega kriminala slediti razvoju in ne le regulaciji gospodarske dejavnosti, marveč tudi novim oblikam gospodarske kriminalitete, z novimi in kriminalu prilagojenimi metodami preiskovanja.²⁰

Nekatere oblike gospodarske kriminalitete naračnost silijo nacionalne policije v mednarodno sodelovanje. Slovenija je že zaradi svoje majhnosti gotovo ena izmed njih, čeprav ima prav na tem področju svoje posebnosti, nastale zaradi gospodarskopolitičnih sprememb, ki gospodarsko deviantnost v marsičem regionalizirajo. Zato se bo treba toliko bolj boriti na obeh področjih — notranjem in mednarodnem, in na mednarodnem tudi z ekstradicijami.

²⁰ Glej: Maver, s. 99—106.

Mnogi kriminologi in penologi priporočajo za resocializacijo tovrstnih storilcev različno obravnavanje na prestajanju kazni (differential treatment). To so lahko globe, pogojne obsodbe, prestajanje kazni na polprostoti in z njimi v zvezi seveda predvsem odvzem koristi in plačilo škode. Zato se tudi dogaja, da »navaden tat, ki ukrade znatno manjšo vsoto denarja, pogosto dobi upoštevanja vredno daljšo zaporno kazen«²¹ kot storilci kriminala belega ováratnika.

Toda, kriminalna in kaznalna politika ne moreta reševati družbene krize, katere eden izmed kazalcev je tudi neposlušnost v gospodarjenju oziroma nekonformizem v gospodarstvu, kar se kaže tudi s kriminalom. Zato je vloga policije in kazenskega pravosodja tudi marginalna.²²

8. Preprečevanje

Za ustrezno preprečevanje sta pomembni tako etiologija kot fenomenologija kriminala. Toda pri gospodarski kriminaliteti večinoma **odpoveduje korist etiološkega problematiziranja** predvsem zaradi osebnosti storilcev, čeprav jim je koristoljubje in dobičkanost brez dela ali poleg dela in povrhu dela prevladujoč motiv. Zato je **pojavoslovje dosti bolj pomembno** tudi za preprečevanje, seveda odvisno, kje se kaj dogaja in na kakšnem področju ali pri katerem gospodarskem subjektu sploh pričakovati gospodarskopslovno deviantnost. Preprečevanje vedno računa z bližnjo prihodnostjo, odkrivanje pa se ukvarja s preteklostjo. Preprečevati gospodarsko deviantnost pomeni predvidevati ne le možne storilce, marveč tudi dogodke. Za oboje pa je ključno poznavanje razmer in ljudi.

Ljudem, odvisno od posameznih vrst dejavnosti, ponekod namenjajo posebno pozornost že pri sprejemanju na delo, včasih tako, da še dajo prostovoljno testirati s poligrafom in tudi kasneje je to preizkušanje čestokrat v rabi. Lastno varstvo gospodarskih subjektov, zasebne detektivske organizacije, raba opazovalne tehnologije in sploh učinkovita notranja kontrola, so neizbežne možnosti za zatiranje brezdelja, izmikanja, tatvin ali kakršnegakoli konvencionalnega oškodovanja, predvsem v fizičnem smislu. Toda **fizična prevenčija je še vedno prevladujoča oblika oviranja storilcev znotraj organizacij**, pa temelji zlasti na nadzorovanju priložnosti. Navsezadnje je tudi

²¹ Conklin s. 101.

²² Clarke, s. 57.

gospodarski kriminal — deviantnost priložnosti. Toda ne toliko fizične priložnosti, gospodarsko-poslovna, organizacijska, podjetniška in podobna kriminaliteta je predvsem **intelektualizirana deviantnost**, ki dostikrat bolj ustvarja posredno škodo kot neposredno, kolikor viktimizirani sploh gledajo tako nanjo.

Zato je v preprečevanju gospodarske kriminalitete različnih vrst največ **pričakovati od ukrepov znotraj gospodarskih subjektov**, ki lahko nadzorujejo in obvladujejo ljudi, stvari in situacije s komunikacijami navznoter in navzven. Toda o tem je lažje razpravljati kot pa ustrezeno delati. Kajti gospodarska kriminaliteta je pretežno storjena skrivno, diskretno in v zaključenih skupinah, ki se tudi združujejo v ta namen in tako, da je zagotovljen uspeh in zmanjšano tveganje. Zato je gospodarski kriminal v glavnem neviden in dosti bolj dosegljiv notranjemu nadzorstvu, tehničnemu nadzoru, poslovnemu obravnavanju, hierarhizaciji delovanja in še čemu. Že zato je več pričakovati od uspešnega internega odkrivanja kot od zunanjih intervencij države. To je seveda odvisno od lastnika proizvajalnih sredstev (zasebnik ali država oziroma družba) in narave proizvodnih odnosov.

Država se s svojo represijo nikjer ni **pokazala kot posebno uspešen dejavnik prevencije**, ker je vedno predaleč od dogajanja, preveč odstujena, njeno delovanje je preveč formalizirano in zbirokratizirano, čeprav obravnava pojave v glavnem profesionalizirano in s tem tudi visoko strokovno. Vendar gospodarski kriminal zahteva svojo strokovnost in usposobljenost, ki je nedvoumno večja pri tistih, ki v gospodarstvu delajo. Gospodarski kriminal je večinoma tudi kriminal na delovnem mestu z neštetimi skravnostmi, povezavami, vlogami in dejavnostmi, poznanimi predvsem tistim, ki določeno delovno mesto imajo. Še njihovim neposrednim nadzorovalcem na hierarhični lestvici se odtegne nešteto informacij, ki so potrebne za popolno obvladovanje delovnega procesa. **Totalna kontrola pa ni mogoča** in tudi ni v skladu z moderno organizacijo predvsem participativnega uravnavanja delovnih razmerij.

Od interesa za varstvo znotraj gospodarskega subjekta je torej odvisno zatiranje tako gospodarskih kot negospodarskih deviacij, pri čemer država nič ne izgublja, čeprav jo marsikje izganjajo celo iz tovarniškega dvorišča. Toda **motivirano zavarovanje dobička je in bo prevladujoča možnost za oviranje podjetniške in druge gospodarske deviantnosti**. To seveda takrat, ka-

dar gre predvsem za varnost in profitabilnost podjetja oziroma gospodarskega subjekta. Država pa v velikem obsegu ostaja inštitucija za varstvo vseh drugih pred viktimiziranjem, ki prihaja od gospodarstva, pri čemer gre zlasti za varnost potrošnikov in sploh ljudi zaradi ekološke kriminalitete, nezdravih in pomanjkljivo izdelanih proizvodov, monopolov, navijanja cen in drugih možnosti zlorab, deviacij in kriminala gospodarskih organizacij.

Tu pa je dosti ukrepov, ki izhajajo iz civilnega, upravnega, gospodarskega in celo kazenskega prava, kodeksov poklicne etike²³ (*l'esprit de corps* gospodarskih organizacij), gospodarskega združevanja itd., tja do medijev in reagiranja potrošnikov. V zadnjem desetletju v tem smislu močno poudarjajo »management culture«, ki kljub tehnologizaciji v gospodarjenju oziroma proizvodnji in trženju vztraja na poštenosti.²⁴ Seveda pa je v prevenciji mogoče pričakovati najboljše rezultate le z vsklajenimi in hkratno vpeljanimi sredstvi in metodami. To pa je težko doseči zaradi različnih interesov, ki so, zlasti v gospodarstvu, pogosto konfliktni.

Skllep

Gospodarski kriminal je gotovo tema dneva sodobnega sveta, ne glede na to, ali gre za post-industrijsko družbo ali za dežele v razvoju. Ne glede na to, kakšen je, konvencionalen, organiziran, podjetniški, poslovni itd., je njegov **interes ustvarjanje dobička**, in če se le da, ob tem najmanj tvegati in nič ali vsaj malo vlagati. Cost/benefit je zanj docela jasen. Sledi gospodarjenju in nastaja tam, kjer je pričakovati uspeh, to še toliko bolj, kolikor bolj spremila poslovnost, ki omogoča napredok. Potrebe, ki so nepotešene, pomanjkljivo zadovoljene, ali ki jih ni mogoče doseči na zakonit način, pa pri ljudeh ustvarjajo motiviranost in to kakršnokoli, željo po užitku ali zadovoljstvu, zabavi ali razvedrilu, premoženju ali koristi in še čem. Že zato je **javno mnenje o gospodarskem kriminalu pogosto ambivalentno**, ne glede na to, v kakšnem okolju se dogaja in na kakšen način do gospodarskega kriminala sploh prihaja. V tem je iskati značilnost obeležij tudi njegovih storilcev, kajti znajo se zmeraj prilagajati času in prostoru in se s svojimi dejanji nerедko gibljejo na robu dovoljenega. Od tod celo dvomi pregonskih organov,

²³ Glej zlasti: Economic Crime, s. 37—50.

²⁴ Role and Extent of Competition . . . , s. 58—60.

ali naj formalizirano ukrepajo zoper dvomljivo delovanje ali ne. Tudi zato je število pojavov in ljudi pred kazenskim pravosodjem v nesorazmerju z dejanskostjo, ki je zamegljena in vzbuja neredko le moralnopolitična sumničenja, da se za posameznimi procesi in dogodki skriva dosti več od tistega, kar se kaže navzven ali na površju.

Za to deviantnost je vedno značilno, da se povezuje s premoženjem, oziroma njegovim pridobivanjem, da je deviante včasih težko imenovati kriminalce, da jih veliko od njih ne potrebuje posebnih rehabilitacijskih programov in da se znanosti, ki se lotevajo teh pojavov, nekako nerade intenzivneje vključujejo v njihovo obravnavanje. Zadnje čase pa je vendarle nekoliko več zanimanja za gospodarski kriminal, morda tudi zaradi tega, ker je **močnejše integriran v razne mednarodne procese**. To pa gotovo privlači ne le mednarodno pozornost, marveč tudi mednarodno reakcijo ustreznih mehanizmov, med katerimi so tudi OZN, Evropski svet s svojim evropskim komitejem za vprašanja kriminalitete itd., da sploh ne omenjam Interpol. Zato nastajajo tudi nekateri **novi koncepti obravnavanja in reagiranja** zoper gospodarski kriminal, ne nazadnje tudi z mednarodnim sodelovanjem, ne le v praksi in preiskovanju, marveč tudi v proučevanju oziroma znanstvenem raziskovanju, kajti gospodarske krize različnih vrst ustvarjajo tudi različne možnosti za poseben gospodarski kriminal v večini dežel.²⁵ To pa ni edini razlog za sodelovanje držav. Gospodarski kriminal ustvarja namreč ne le nepopravljivo materialno, ampak tudi politično škodo, in ker je spričo posameznih gospodarskih razmer tudi napovedljiv, je nujnost mednarodne reakcije zlasti zoper posamezne vrste toliko večja in seveda tudi upravičena, kljub različnim regulacijam deviacij in posebnostim pregona.

Raziskovanje teh pojavov, ki po količini še vedno zaostajajo za konvencionalnim, zlasti **nasilniškim kriminalom**, naj bi po priporočilu Evropskega sveta oziroma njegovega pristojnega

komiteja zlasti temeljilo na ustreznem znanju o poslovnem svetu, o mehanizmih gospodarske kriminalitete, o odzivanju in vedenju žrtev in družbeni reakciji.²⁶ Zlasti družbena reakcija mora slediti novim oblikam gospodarske kriminalitete, njenim posledicam, internacionalizaciji pojavov in metodam, ki so uporabljene pri posamezni deviantnosti, vključno s sredstvi. Ker se vsak dan znova potrjuje, da so »konvencionalne metode prevencije, odkrivanja, preiskovanja, pregona, sojenja in poboljševalnega tretmana neuspešne ali celo nezaželene«,²⁷ mora tudi družbena reakcija izumljati nove možnosti obravnavanja starihcev gospodarske kriminalitete, seveda čestokrat odvisno od družbenopolitične in gospodarske ureditve.

Gospodarska kriminaliteta gotovo zadeva nekaj disciplin, ki se morajo z njo ukvarjati. Regulira jo gospodarsko pravo in kakorkoli obravnavata gospodarske znanosti, je pa tudi predmet znanosti kot so gospodarsko kazensko pravo, kriminologija, viktimalogija, kriminalna politika, penologija, kriminalistika, kriminalna psihologija in še nekatere. Toda le-te se redkokdaj ali pa nikoli ne povezujejo med seboj. Narobe, prihaja celo do tega, da se posamezne discipline v zadnjem času ogibajo raziskovati tisti del svojega predmeta, ki bi koristil državi, da bi bila učinkovitejša ali drugače povedano, nekatere, zlasti družboslovne discipline želijo biti čedalje manj vprežene v voz državne represije. Zato se raje lotevajo družbe, države in njenih mehanizmov nadzorstva in tudi v njihovem delovanju iščejo kriminogene prispevke, še posebej za gospodarsko kriminaliteto. Torej je tudi tu dilema, komu danes prej pomagati, s čim, zakaj in kako, koga prej razumeti, mu dati poudarek v etiologiji in pri teoretiziranju, upoštevajoč njegov pomen v kriminalnem pravokotniku. Zato država in družba v katerima se kaj dogaja, iz tega »kompleksa« gotovo ne moreta biti izpuščeni.

Rokopis končan 22. septembra 1992.

²⁵ Tiedemann, v International Annals of Criminology, s. 51.

²⁶ Economic Crime, s. 62.

²⁷ UNAFEI, April 1988, s. 92.

LITERATURA

1. Andenaes, J.: Social and economic offenses: theoretical issues and practical considerations. **UNAFEI**, Tokyo (1978) 15, s. 169—181.
2. Antonjan, J. M.; Pahomov, V. D.: Organizovanaja prestupnost i bor'ba s nej. **Sovetskoe gosudarstvo i pravo**, Moskva (1989) 7, s. 65—73.
3. Bequai, A.: **The cashless society**: efts at the crossroads. New York, Wiley 1981, 298 s.
4. Bequai, A.: **White-collar crime**. Lexington, Heath 1978, 186 s.
5. Berk, W.: Das aktuelle Erscheinungsbild der Wirtschaftskriminalität. **Kriminalistik**, Heidelberg 37 (1983) 12, s. 623—627.
6. Bernard, T.: The historical development of corporate criminal liability. **Criminology**, London 22 (1984) 1, s. 3—18.
7. Bouraoui, S.: Les sociétés commerciales et le droit pénal ou les sociétés commerciales entre droit pénal économique et droit pénal des affaires. **Revue internationale de droit pénal**, Pau 58 (1987) 1—2, s. 9—20.
8. Braithwaite, J.: Criminological theory and organizational crime. **Justice quarterly**, Cincinnati 6 (1989) 3, s. 333—358.
9. Clark, R.: International cooperation in the investigation and prosecution of economic crimes. **UNAFEI**, Tokyo (1984) 26, s. 52—62.
10. Clarke, M.: **Business crime**. Cambridge, Polity press 1990, 251 s.
11. Conklin, J. E.: **Illegal but not criminal**: business crime in America. Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1977, 153 s.
12. **Corporations as criminals** / Ed. E. Hochstedler. London, Sage 1984, 168 s.
13. Crowe, T.: Insurance related crime: problems, needs and solutions. **UNAFEI**, Tokyo (1988) 33, s. 170—189.
14. Davidović, D.: Savremeni problemi kriminaliteta i drugih društveno negativnih pojava u privredi i zaštita od njih. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 20 (1982) 4, s. 393—415.
15. Di Gennaro, G.; Vetere, E.: La criminalité économique. **Quaderni di criminologia clinica**, Roma 19 (1977) 4, s. 503—549.
16. District attorneys and corporate crime: surveying the prosecutorial gatekeepers. **Criminology**, London 26 (1988) 3, s. 505—517.
17. Đošić, M.: Društveno-kriminalistički aspekt otkrivanja privrednog kriminala. **13. maj**, Beograd 37 (1984) 3, s. 25—34.
18. **Economic crime**. Strasbourg, Council of Europe 1981, 75 s.
19. Egli, H.: **Grundformen der Wirtschaftskriminalität**. Heidelberg, Kriminalistik Verlag 1985, 262 s.
20. Fattah, E.: Victims and victimology: the facts and the rhetoric. **International review of victimology**, Bicester 1 (1989) 1, s. 43—63.
21. Frank, N.; Lombness, M.: Controlling corporate illegality. Cincinnati, Anderson 1988, 147 s.
22. Golob, M.: Gospodarnost kot moralna kategorija. **Naši razgledi**, Ljubljana 36 (1987) 12, s. 354—355.
23. Henry, F.: Capitalism, capital accumulation, and crime. **Crime and social justice**, San Francisco (1982) 18, s. 79—87.
24. Hetherington, T.: Recent developments in the English legal system and the international effect of changes on the prosecution of commercial crime. **UNAFEI**, Tokyo (1988) 33, s. 157—169.
25. Hopkins, A.: Crime against capitalism — an Australian case. **Contemporary Crises**, Amsterdam 4 (1980) 4, s. 421—432.
26. **Issues in realist criminology** / Eds. R. Matthews, J. Young. London, Sage 1992, 179 s.
27. Kraus, B.: Oštećenik u krivičnom postupku sa posebnim osvrtom na ostvarivanje imovinskog zahtjeva u adhezionom postupku. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 20 (1982) 4, s. 513—545.
28. Kube, E.: Wirtschaftskriminalität. **Kriminalistik**, Heidelberg 37 (1983) 12, s. 600—602.
29. Kubica, J.: Wirtschaftsstraftaten als Form organisierter Kriminalität. **Kriminalistik**, Heidelberg 40 (1986) 5, s. 231—240.
30. Maver, D.: Problemi odkrivanja in dokazovanja novih pojavnih oblik gospodarske kriminalitete. **Pravosodni bilten**, Ljubljana 12 (1991) 3—4, s. 99—106.
31. Opp, K.-D.: Wirtschaftskriminalität als Prozess kollektiver Selbstschädigung? **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 66 (1983) 1, s. 1—12.
32. Papeš, D.: Osnovni modeli napada na društvenu imovinu. **Pričučnik**, Zagreb 38 (1990) 1, s. 63—86.
33. Pearce, F.; Tombs, S.: Ideology, hegemony, and empiricism. **The British Journal of Criminology**, London 30 (1990) 4, s. 423—443.
34. Poveda, T.: White-collar crime and the justice department. **Crime, law and social change**, Dordrecht 17 (1992) 3, s. 235—252.
35. Report of the 48th Seminar on prevention and control of social and economic offenses. **UNAFEI**, Tokyo (1978) 15, s. 214—225.
36. **Rethinking criminology** / Eds. J. Young, R. Matthews, J. Young. London, Sage 1992, 179 s.
37. **Role and extent of competition in improving the performance of public enterprises**. New York, United nations 1989, 93 s.
38. Rüdiger Smettan, J.: Kosten, Nutzen und Risiko des Straftäters. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 75 (1992) 1, s. 19—31.
39. Santino, U.: The financial mafia: the illegal accumulation of wealth and the financial-industrial complex. **Contemporary Crises** 12 (1988) 3, s. 203—243.
40. Schlegel, K.: Desert, retribution, and corporate criminality. **Justice Quarterly**, Cincinnati 5 (1988) 4, s. 615—634.
41. Shichor, D.: Corporate deviance and corporate victimization. **International review of victimology**, Bicester 1 (1989) 1, s. 67—88.
42. Stüllenberg, H.: White plastic crime. **Kriminalistik**, Heidelberg 40 (1986) 1, s. 43—44.
43. Tiedemann, K.: The international situation of research and legal reform work in the field of economic and business crime. **Annales internationales de criminologie**, Melun 17 (1978) 1—2, s. 51—67.
44. Tiedemann, K.: La criminalité d'affaires dans l'économie moderne. **Revue internationale de**

- criminologie et de police technique, Geneve 28 (1975) 2, s. 147—158.
45. Vasiljević, V.: O društveno štetnim pojavama u privredi koje nisu obuhvaćene inkriminacijama — jedan kriminalnopolitički ogled. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 20 (1982) 4, s. 417—441.
46. Vračar, S.: Politički pokazatelji kriminaliteta u privredi. *Pregled*, Sarajevo 61 (1971) 1—2, s. 41—64.
47. Watkins, J. C.: White-collar crime, legal sanction, and social control. *Crime and Delinquency*, Hackensack 23 (1977) 3, s. 290—303.
48. Zimmerly, E.: Samozaščita od privrednog kriminala. *Izbor*, Zagreb 26 (1986) 4, s. 365—372.
49. Žnidaršič-Kranjc, A.: Gospodarska kriminaliteta in spremembe v družbenoekonomskem sistemu. *Teorija in praksa*, Ljubljana 27 (1990) 8—9, s. 960—969.
50. Žnidaršič-Kranjc, A.: Integracije gospodarskih organizacij kot možnost za deviantna ravnanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 39 (1988) 3, s. 210—217.
51. Žnidaršič-Kranjc, A.: Optimalna privatizacija — morala, etika, ekonomija. *Teorija in praksa*, Ljubljana 28 (1991) 3—4, s. 256—268.

Seznam uporabljene literature pripravila
Marija Milenović

Economic Crime — the Never-Ending Dilemma

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Democratization of social life in the new state of Slovenia has brought about — together with numerous unfavourable processes and phenomena — also new causes for economic crime. This type of crime is conditioned by the transformation of social property into private property, irregular privatizations, denationalization, bankruptcies and moratoria on bankruptcies, and many other situations which have gradually grown into a political issue. In dealing with the complexity of problems concerning economic deviance, there arises a need to redefine the very notion of economic crime in which attention should shift from the perpetrators of white-collar crimes towards their acts and consequences, which has been particularly emphasized — partly due to political influences — by some of the orientations in the contemporary criminology. Thus the etiology of economic crime and its different types, accompanied by numerous theories providing explanation for it, is coming into the focus of criminological attention. In the given »square of crime« this demands, however, an adequate perception of relationships between the economy and the political order.

In the economic and business world, it could be expected that new forms of crime — committed with great resourcefulness — will appear in the future. Self-interest and desire to profit are the

prevailing motives, regardless whether these acts are committed by individuals or groups. For this reason this deviance should be given special consideration in economic management and crime policies and above all it should be accorded specialization within the agencies of detection, prosecution and sentencing. This is all the more needed because perpetrators of economic, business, organizational, corporate and similar crime are noteworthy groups and because this type of crime is often highly sophisticate and very difficult to detect. Indifference of victims requires in general the intervention by a state with strong involvement of the police. Since this crime is practically intangible, its prevention depends mainly upon the resourcefulness of the threatened economic entities and less upon the external factors. Protection of profit of the private owner is certainly the most important motivation for curbing the growth of economic crime, especially if we are aware of the general indifference of the public towards these phenomena and their perpetrators.

Key words: economic crime, etiology, transformation of social property, privatization, bankruptcies, criminal offences, detection of crime, crime prevention, criminal policy, Slovenia.

UDC 343.53